

Urbán László

HADIUTAKON A TONHALE HÁGÓTÓL DOBERDÓIG

Doberdó, Isonzó, Piave. Észak-olaszországi földrajzi nevek, amelyek fogalommá váltak Magyarországon. Sok jászsági családban is évtizedeken át gyakran hangzottak el ezek a nevek nagyszüleink generációjának katonatörténeteiben. Jelen tanulmány írójának, aki előbb ismer-
te meg a Doberdó fogalmát a családi-rokoni beszélgetésekből, mint iskolai tanulmányaiból, megadatott a lehetőség a csaknem száz éve lezajlott harcok helyszíneinek személyes megismerésére. Tapasztalatait a „Hadiutakon a békéért, az egészségért és a tudományért” című fotókiállítás mutatja be, amelyet a Jászság községeinek többségében már láthatták az érdeklődők. A kiállítás az azonos című olasz-magyar program eredményeit reprezentálja.

Háborús múzeum

A 2007-ben elindított turisztikai, kutatási és ismeretterjesztő program oktatási-nevelési, kutatási, továbbá tanulmányi- és ökoturisztikai célokat tűzött maga elé. Oktatási-nevelési vonatkozásban emlékezni és emlékeztetni kíván az I. világháború olasz-osztrák-magyar frontján harcoló katonák küzdelmeire és szenvedéseire. A helyszínek természeti adottságaik (nehézség és szépség) alapján különösen alkalmasak a háború és béke kontrasztjának kifejezésére. A frontvonalak bejárásához szükséges – fegyverek és harcok nélkül is jelentős – erőfeszítések, a háborús objektumok látványa, és a katonatemetőkben történő megemlékezések hozzájárulhatnak a háborút személyesen meg nem élt nemzedékek szemléletének formálásához, a béke értékének megértéséhez is. A kutatási cél elsősorban a háború környezeti hatásainak tanulmányozása, amely részét képezi az Alpok-Kárpátok természeti régió környezetgazdálkodás-tör-

Hadialagút

ténetének feldolgozásához történő adatgyűjtésnek és dokumentációkészítésnek. Tanulmányi és ökoturisztikai tekintetben a program igyekszik felhívni a figyelmet azokra az egykori háborús helyszínekre, amelyek tanulmányi céllal veszélytelenül látogathatók. Be kívánja mutatni, hogy az egykor a halált és a pusztítást szolgáló hadilétesítmények (utak, alagutak, hidak stb.) hogyan hasznosíthatók az egészséges életmód érdekében. Ezeken túl feladatának tekinti a hadiutak által érintett természetvédelmi területek népszerűsítését is.

A programot elsősorban magyar természetjárók valósítják meg olasz alpinistákkal és szakemberekkel együttműködve. Tevékenységük során törekszenek megismerni a frontvonal környékének természeti értékeit, történelmi és kulturális örökségét is.

A megvalósítás 2007-ben az Olajipari Természetbarát Sportegyesület keretei között kezdődött meg, több mint egy évtizedes észak-olaszországi túratapasztalatok birtokában, hasznosítva e sorok írójának környezetgazdálkodás-történelmi kutatási gyakorlatát is. A tevékenység tartalma az I. világháború olasz-osztrák-magyar frontvonalán levő eredeti helyszínek bejárása és dokumentálása írásban és képben. A folyamatosan készülő dokumentáció lehetővé teszi, hogy nemcsak a résztvevők, hanem a személyesen jelen nem lévők is szembesüljenek azokkal a hadászati viszonyokkal, amelyekkel az egykori harcok résztvevőinek meg kellett küzdeniük. A történelemoktatásban is hasznosítható szöveges- és fotóanyag különös figyelmet fordít azoknak a frontszakaszoknak a bemutatására, amelyek a terepviszonyok miatt a szélesebb közönség számára nem látogathatók. A környezettudatos szemlélet kialakításának elősegítését szolgáló digitális oktatási segédanyagok készítése szintén a célok közé tartozik.

A program keretében folytatott tevékenység kereteit a hadszíntéri természetjáró túrák, a magyar hadifoglyok nyomait is kereső tanulmányutak a fronttól távoli területeken, a nemzetközi megemlékezéseken való részvétel, és a témára vonatkozó tudományos-ismeretterjesztő

előadások tartása Olaszországban és Magyarországon. Ezeknek eredményeképpen kiszélesedett a korábbi években megkezdett kapcsolatépítés a Club Alpino Italiano és az Associazione Nazionale Alpini szervezetek helyi csoportjaival. Több esetben közösen jártuk végig az egykori harcok helyszíneit. Egyesületünk ma már az egykori olasz-osztrák-magyar frontvonal csaknem valamennyi szakaszára vonatkozóan rendelkezik turisztikai és szakmai információs lehetőségekkel.

A 12 hadszíntéri természetjáró túra a közel 600 km-es frontvonal csaknem minden fontosabb szakaszát érintette. Egyebek között több olyan helyszínt, ahol jászkunsági katonák is harcoltak (Doberdó-fennsík, Isonzó-völgy, Piave-mente, Asiagoi-fennsík). A bejárt terepek magassága az alig 300 m.-től (Doberdó-fennsík) a 3000 m. feletti szintig (Marmolada) terjed. Jártunk a Verena erődben, ahol az olasz front első ágyúlövése eldördült, és a Padova peremén

Lövészárookban

lévő Villa Giustiban, a fegyverszünet aláírásának helyszínén. Meglátogattunk számos hadimúzeumot, amelyek közül a legkülönösebbe nem ajtón léphetünk be, hanem egy drótkötél-biztosítással ellátott sziklahasadékon át, minthogy egykori katonai megfigyelőállásban rendezték be a Costabella egyik csúcsán.

A magyar hadifoglyok jelenlétének és munkájának nyomait több helyen találtuk meg Észak- és Közép-Olaszországban. A Pó-alföldi Argentában és a Rómától délre elterülő Agro Pontino területen mocsárlecsapolási, Róma környékén út- és vasútépítési munkát végeztek. Szent Ferenc városának, Assisinek a határában a Monte Subasio lejtőjén meglátogattuk a „magyarok erdejét” és a „magyar kunyhót”, böngészhetjük az ott erdőt telepítő honfitársaink névsorát az olaszok által elhelyezett, kissé megkopott emléktáblán. Megrendítő volt olvasni az 52 magyar nevet a Padova és Bologna között található Rovigo város temetőjében, a hadifogságban meghalt katonák számára létesített osszarium sírfülekén.

A nemzetközi megemlékezéseken 2007 óta vesznek részt az Olajipari Természetbarát Sportegyesület képviselői. A Doberdón ez év szeptember második vasárnapján immár hetedik alkalommal vonhattuk fel a magyar zászlót, és helyezhettük el koszorúnkat a Monte San Michele emlékművén, amely arra emlékeztet, hogy „ezeken az ormokon olaszok és magyarok vitézül harcolva testvérekké váltak a halálban.” 2013-ban további két helyszínen fejezhettük ki tiszteletünket az elesettek, köztük a magyarok iránt, az Asiagoi-fennsík peremén levő Campiello egykori katonatemetőjében kialakított emlékhelyen, és a Monte Tombán, a Piave-front nevezetes pontján, ahol nyolc nemzet fiai emlékeztek közösen szeptember 1-én.

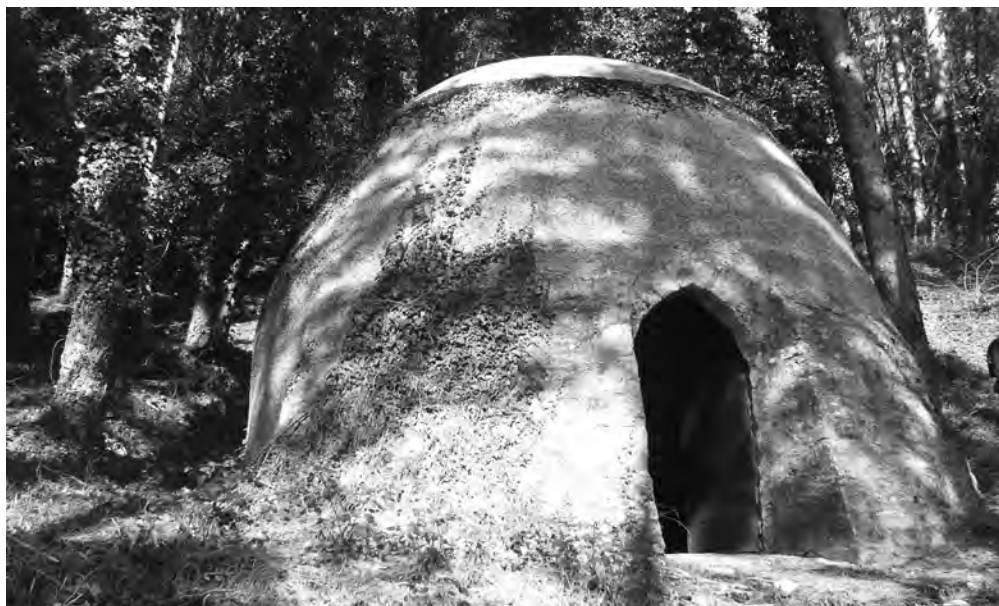

Magyar emlékmű Doberdón

A túrák során elsősorban a háború tájformáló hatásainak megfigyelésére és dokumentálására törekedtünk. Az észak-olaszországi hadszínterek látványosan bizonyítják, hogy a háborúk a történelem legjelentősebb környezetformáló tényezői közé tartoznak úgy a természeti mint az épített környezet vonatkozásában. A haditevékenység elsősorban károkat okozott, azonban a háborúk olyan új tájelemeket is létrehoztak, amelyek a békegazdaság infrastruktúrájának szerves részévé váltak.

A háborús tájformálás maradandó jelei az észak-olaszországi hadszíntereken nagymértékben figyelhetők meg, mind a rombolás, mind az építés vonatkozásában. A tűzérési felszínrombolása, a sziklafelszínek feldarabolása, a mesterséges törmelékkepződés, a felszíni egyenetlenségek fokozódása, ennek nyomán a vízmozgás irányának és intenzitásának változásai mindmáig érvényesülő következmények. Az „aknaháború”, a robbantó alagutak alkalmazása a magaslatok formáját és méreteit is lényegesen módosította. Ennek látványos példáival túráink során a Monte Pasubión, a Cortina d’Ampezzo környéki Col di Lana csúcsán, és az Asiagoi fennsíkon található Monte Zebio hegytetőn találkoztunk. Ez utóbbi esetében pl. az 1917-ben bekövetkezett robbanás nyomán 15 m mély kráter keletkezett. A hadászati célú építkezések szintén igen jelentős tájformáló hatással bírtak. Az erődök építése az egykori osztrák-olasz határ mentén már a XIX. század második felében megkezdődött, a háborút megelőző évtizedben

pedig igen nagymértékűvé vált. A legjelentősebbeket az akkor még az Osztrák – Magyar Monarchiához tartozó Trentino-Alto-Adige, és a szomszédos olasz tartományok (Lombardia és Veneto) határán építették fel a szembenálló felek. A háborús céllal épült utak, alagutak, hidak nemcsak a tájformálás, hanem a későbbi gazdasági térszerkezet alakulása szempontjából is jelentőséggel bírnak. A Gardena és Fiemme völgyben a Monarchia katonái és szakemberei által épített vasút pl. több mint fél évszázadig szolgálta a környék közlekedését, a háborús években létesített közutakat, hegyi ösvényeket és alagutakat ma is használják. E tekintetben csoportunkra legnagyobb benyomást a Belluno közelében, a Piave-front térségében a San Baldo hágón épített közúti alagútszisztem, és a Monte Pasubio fő látványossága az „52 hadialagút ösvénye” tette.

Magyar kunyhó

A háború gazdaság- és környezettörténeti összefüggéseinek kutatásában a „Hadiutakon...” program keretében a helyszíni tapasztalatszerzés szakirodalmi és levéltári kutatómunkával társul. Az eredmények hasznosítása az olasz-magyar kulturális kapcsolatok fejlesztését is szolgálják. Legutóbb ez év augusztus 24-én Jászberény olasz testvérvárosában, Conselvében került sor a „Hadiutakon a békéért, az egészségért és a tudományért” című kiállítás digitális változatának bemutatására. Jelentős részben ennek a programnak az eredményeként nyílt lehetősége az Olajipari Természetbarát Sportegyesületnek részt venni egy – olasz vezetésű, több ország intézményeinek és civil szervezeteinek közreműködésével készült – Európai Unió-s pályázatban.

Az 1915 és 1918 közötti harcok az emberi tevékenység által korábban nem, vagy alig érintett területeket is nagymértékben vontak be a tájatalakításba. A haditevékenység szállítási és hírközlési szükségleteinek kielégítését szolgáló létesítmények a természeti adottságok által korábban elszigetelt térségek elérését tették lehetővé a Stelvio-hágótól az Adriai tengerig húzódó egykori olasz-osztrák-magyar frontvonal térségében is. Ez az idegenforgalom fellendü-

San Baldoff

lése idején különösen a természetjáró és si-turizmus térnyerését segítette elő. A hadszínterek ugyanakkor – főként az utóbbi időben – nemcsak a kivételes természeti szépségű tájak elérésének eszközei, hanem a kulturális turisztika fontos célpontjai is Észak-Olaszországban.

Számos túraútvonal-rendszert alakítottak ki úgy, hogy azok az egykori harcok színtereire és emlékhelyeire vezetnek. Ilyen többek között a Vie della Pace (Béke Útjai), a Sentiero dei Fiori (Virágok Ösvénye), Sentieri della Memoria (Emlékezés Ösvényei), Trekking della Storia (Történelmi túrák). A háborús helyszínek turisztikai jelentőségét mutatja, hogy Friuli tartományban a „Sentieri della Memoria” hálózatához 40 túraútvonal tartozik. Az idegenforgalmi és kulturális intézmények az alpinista klubokkal együttműködve rendszeresen szerveznek emléktúrákat, magas szakmai színvonalon. Az egykori I. világháborús frontvonal minden szakaszán megtalálhatók a tematikus hadiösvények és a háború szabadtéri múzeumai. Helyenként a lövészárkok a katonai hagyományörzés szinterei is, pl. az Asiagoi fennsíkhhoz tartozó Monte Zebion, ahol korhű egyenruhákban és felszerelésekkel idézik fel az egykori hadieseményeket.

A háborús hatások észak-olaszországi tanulmányozása nemcsak történeti szempontból fontos, hanem az idegenfogalom fejlesztése érdekében is. A tudomány és a turizmus együttműködésének és az adottságok kihasználásának olyan példáit láthatjuk, amelyek oktatási-nevelési szempontból is figyelemreméltóak. Különösen fontos lehet számunkra, hogy az Itáliába irányuló turizmusunk az eddigieknél lényegesen nagyobb mértékben fedezze fel nemzeti múltunknak az I. világháború hadszínterein található emlékhelyeit. Reményeink szerint a centenárium meghozza annak lehetőségét is, hogy az olasz fronton harcolt katonáink leszármazottai-val együtt fejezhessük ki tiszteletünket a harcéri emlékhelyeken.